

**Taller de “Lectures” WoW a El Terreno
Dissabte, dia 18 de febrer a les 10 h.**

Punt d'inici:

Recorregut:

1. Casal de Barri: Nina Larrey Duryea
2. Can Ferrà : Casa de Rubén Darío (C/ Dos de Maig, 8)
3. Casa Mirabel: Gertrude Stein (C/ Dos de Maig, 17)
4. Can Can Cela (C/ Josep Villalonga 47)
5. Plaça Gomila
6. La Quarentena
7. Finca el Terreno: Natzaret (C/ Joan Miró, 101)
8. El Corb Marí-Can Barberà
9. Església parroquial del Terreno

1 . Casal de Barri, vistes d'El Terreno: Nina Larrey Duryea

Nina Larrey Duryea (1875 - 1951) Escriptora i treballadora humanitària nord-americana que residí a una villa de El Terreno al anys 20 i 30. Al començament de la primera Guerra Mundial va fundar a Dianard (França) el "Dureya War Relief", una Casa de Socors per tenir cura dels ferits de guerra francesos. Per aquesta labor li van atorgar diverses medalles d'honor a Bèlgica, Rússia, Montenegro i els Estats Units.

Ella va néixer a Cohasset, Massachusetts, el 11 agost 1869 (però sempre va afirmar haver nascut a Boston). Era descendent de Urian Oakes, el segon president de la Universitat de Harvard. La seva infància va transcórrer a Boston, on estudià. Més tard es va acabar la seva educació a Brussel·les, Bèlgica, i va ser presentada en societat a Londres sota els auspicis de la neboda del Duc de Norfolk. En 1887 es va casar al Trinity Chapel, Nova York, amb Chester Burrell Duryea, el fill del brigadier general Hiram Duryea dels zuavos Duryea.

Gaudí de cert èxit com a escriptora conreant gèneres com ara la novel·la, el testimoni, la literatura de viatges i el teatre. Algunes de les seves obres més conegudes són: *Among the Palms* (1903), *The House of the Seven Gabblers* (1911), *The Voice Unheard: A Story of Dinard* (1913), *A Sentimental Dragon* (1916), *Mallorca the Magnificent* (1927), *The Pride of Maura* (1932).

Terreno has its blemishes, in the shape of vicious little villas, all shiny tiles and silly turrets, but much of the old remains in the shape of quiet little sheltered houses of a century ago and once within garden gates there is more loveliness of the cloistered sort than may be found elsewhere, for Terreno is a maze of walled gardens, while there is always the looming forest of Bellver.

Mallorca, the Magnificent

Traducció: El Terreno té els seus defectes, en forma de petites vil·les vicioses, tot de rajoles brillants i torretes ximples, però a la gran part de les antigues restes en forma de casetes seculars i un cop dins del jardí, hi ha més bellesa en aquests llocs tancats que no es pot trobar en altres llocs, perquè El Terreno és un laberint de jardins emmurallats, mentre sempre hi serà l'imminent el bosc de Bellver.

2. Can Ferrà: Casa de Rubén Darío (C/ Dos de Maig, 8)

Félix Rubén García Sarmiento, conegut amb el nom de Rubén Darío (Metapa, Nicaragua 1867-León, Nicaragua 1916) va ser un dels grans renovadors del llenguatge poètic en llengua castellana i va exercir una gran influència en els escriptors posteriors. fou, a més, diplomàtic i periodista.

Va néixer a la ciutat de Metapa, el 1867 i es va educar en l'ambient culte d'uns oncles materns on es reunia la intel·lectualitat més destacada del país. La poesia de Rubén Darío presenta diferents etapes. Els primers anys escriu una poesia molt preocupada per la forma i representa la introducció del simbolisme i parnassianisme francès a la poesia castellana. La publicació d'*Azul* el 1888 és la màxima expressió del modernisme llatinoamericà que presenta unes característiques pròpies i diferenciades dels moviments europeus del moment. Sense mai perdre la preocupació per la bellesa formal i l'esteticisme introdueix en la seva poesia noves inquietuds, l'expressió d'una intimitat angoixada i de preocupacions socio-històriques que culminen en l'obra *Cantos de vida i esperanza* del 1905.

Va ser membre del cos diplomàtic del seu país i corresponsal del diari *La Nación*, dedicacions que li permeteren complir el seu desig de viatjar per Europa. El 1892 arribà a Espanya com a ambaixador de Nicaragua i a Madrid conegué la dona que fou la seva companya fins a la mort el 1916.

Darío va visitar Mallorca en diverses ocasions; habità la casa del carrer del

Dos de Maig núm. 8, des del 1906 fins al març del 1907, on escriví el poema titulat “Epístola a la Señora Lugones” i el recull de prosa titulat *La isla de Oro*; la seva casa del Terreno es convertí en centre de reunió d'escriptors, pintors, polítics i periodistes; actualment és propietat de la família Ferrà. El 1913 es refugià a la Cartoixa de Valldemossa per recuperar-se de la seva malmesa salut. Durant aquestes estades va escriure articles aplegats sota el títol *La isla de Oro* i una novel·la inacabada *El oro de Mallorca* que és una autobiografia novel·lada. L'autor s'amaga sota el personatge de Benjamín Itaspes i descriu situacions i personatges de la realitat mallorquina.

Tal continué en París lo empezado en Anvers.
Hoy, heme aquí en Mallorca, la terra dels foners,
como dice Mossen Cinto, el gran Catalán.
Y desde aquí, señora, mis versos a ti van,

olorosos a sal marina y azahares,
al suave aliento de las islas Baleares.
Hay un mar tan azul como el Partenopeo.
Y el azul celestial, vasto como un deseo,

su techo cristalino bruñe con sol de oro.
Aquí todo es alegre, fino, sano y sonoro.
Barcas de pescadores sobre la mar tranquila
descubro desde la terraza de mi villa,
que se alza entre las flores de su jardín fragante,
con un monte detrás y con la mar delante.

...

El tiempo se ha puesto malo. El mar
a la furia del aire no cesa de bramar.
El temporal no deja que entren los vapores. Y
Un yatch de lujo busca refugio en Porto-Pi.
Porto-Pi es una rada cercana y pintoresca.
Vista linda: aguas bellas, luz dulce y tierra fresca.
¡Ah, señora, si fuese posible a algunos el
dejar su Babilonia, su Tiro, su Babel,
para poder venir a hacer su vida entera
en esa luminosa y espléndida ribera!

...

¿Por qué mi vida errante no me trajo a estas sanas
costas antes de que las prematuras canas

de alma y cabeza hicieran de mí la mezcolanza
formada de tristeza, de vida y esperanza?
¡Oh, qué buen mallorquín me sentiría ahora!
¡Oh, cómo gustaría sal de mar, miel de aurora,
al sentir como en un caracol en mi cráneo

el divino y eterno rumor mediterráneo!

“Epístola a la Señora Lugones”

3. Casa Mirabel: Gertrude Stein (C/ Dos de Maig, 17)

Al carrer del Dos de Maig, al núm. 17, s'alça l'habitatge dit Casa Mirabel, on residí l'escriptora Gertrude Stein, una casa després habitada pel també escriptor Anthony Kerrigan.

Gertrude Stein (Allegheny, Pennsilvània 1874 - París 1946). S'establí a París el 1903. Visità Mallorca en dues ocasions, la primera a l'estiu de 1914, i la segona el 1916, en plena Primera Guerra Mundial. Fou rebuda pel pintor William Cook i s'allotjà a una casa que havia llogat amb la seva amiga Alice B. Toklas, al Terreno. A l'obra *Autobiografia d'Alice B. Toklas* esmenta breument aquesta darrera estada. Situam una part del capítol que parla de Palma al Terreno, concretament al carrer Dos de Maig núm 17, on tenia la seva residència mallorquina.

But to come back to Palma de Mallorca. We had been there two summers before and had liked it and we liked it again. A great many Americans seem to like it now but in those days Cook and ourselves were the only Americans to inhabit the island. There were a few English, about three families there. There was a descendant of one of Nelson's captains, a Mrs. Penfold, a sharp-tongued elderly lady and her husband. [...] There were several french families there, the french consul, Monsieur

Marchand with a charming italian wife whom we soon came to know very well.

Life in Palma was pleasant and so instead of travelling any more that summer we decided to settle down in Palma. We sent for our French servant Jeanne Poule and with the aid of the postman we found a little house on the calle de Dos de Mayo in Terreno, just outside of Palma, and we settled down. We were very content. Instead of spending only the summer we stayed until the following spring.

It was during this stay at Palma de Mallorca that most of the plays afterwards published in *Geography and Plays* were written. She always says that a certain kind of landscape induces plays and the country around Terreno certainly did.

We had a dog, a Mallorcan hound, the hounds slightly Crazy, who dance in the moonlight, striped, not all one colour as the spanish hound of the continent. Polybe comes into many of the plays Gertrude Stein wrote at that time.

We led a pleasant life, we walked a great deal and ate extremely well, and were well amused by our Breton servant.

She was patriotic and always wore the tricolour ribbon around her hat. [...] Jeanne was content with Spanish newspapers, she had no trouble reading them, as she said, all the important words were in french.

Gertrude Stein, *The Autobiography of Alice B Toklas* (1933)

TRADUCCIÓ: Però, tornem a Palma de Mallorca. Hi havíem estat dos estius abans i ens havia agradat i ens va tornar a agradar. Sembla que ara els agrada molt a molts nord-americans, però en aquella època, Cook i nosaltres érem els únics nord-americans que hi havia a l'illa. Hi havia uns quants anglesos, unes tres famílies. Hi havia una descendent d'un dels capitans Nelson, una tal senyora Penfold, una senyora gran i llenguallarga i el seu marit [...] Hi havia unes quantes famílies franceses, el cònsol francès Monsieur Marchand, casat amb una italiana encantadora que era italiana, amb la qual ens vàrem fer amics molt aviat [...] La vida a Palma era agradable i per això, en comptes de viatjar per altres llocs, aquell estiu vam decidir de quedar-nos a Palma. Vam fer venir la nostra minyona francesa, Jeanne Poule i, gràcies a un carter, vam trobar una petita casa al carrer de Dos de Maig, al Terreno, als afores de Palma, i ens hi vam instal·lar. Hi estàvem molt a gust. En comptes de passar-hi només un estiu, ens hi vam quedar fins a la primavera següent [...] Va ser durant aquest sojorn a Palma quan va escriure la major part de les peces teatrals després publicades dins *Geography and Plays*. Ella sempre diu que hi ha una determinada classe de paisatge que indueix a escriure teatre, i el camp dels voltants del Terreno certament les hi suggerí.

Teníem un gos, un perdiguer mallorquí, que són uns gossos una mica esborrajats que ballen a la claror de la lluna, amb franges... Li dèiem Polybe... surt en moltes de les peces que Getrude Stein va escriure en aquella època.

(...)

Fèiem una vida agradable, passejàvem molt i menjàvem extraordinàriament bé, i la nostra minyona bretona ens divertia. Era una patriota i sempre duia la bandera tricolor lligada al voltant del seu barret... Jeanne estava satisfeta amb els diaris espanyols, no tenia cap problema per llegir-los, deia, ja que totes les paraules importants estaven en francès.

Font: Stein, G.: *Autobiografia d'Alice B. Toklas*, 146-48 / Mallorca y Estrada Vilarrasa, 34

4. Can Can Cela (C/ Josep Villalonga 47)

Camilo José Cela Trulock nasqué l'any 1916 a Iria Flavia (Padrón, Galícia). L'any 1954 s'instal·là a Mallorca, on escriví bona part de la seva obra literària i hi residí fins a l'any 1987. Ha estat autor d'una extensa obra, caracteritzada per la riquesa estilística i per la força creativa, i és considerat un clàssic de la literatura castellana del segle XX. A Mallorca, organitzà nombroses activitats culturals i fundà i dirigí la revista literària titulada *Papeles de Son Armadans* (1956-1979), que gaudí de gran prestigi en el món literari i cultural. Cela fou membre de la Real Academia de la Lengua des de l'any 1957. Obtingué el Premi Nobel de Literatura l'any 1989. Morí a Madrid el 17 de gener de 2002.

Al final de l'any 1956, Cela canvià el seu domicili del carrer Bosc (Son Armadans) al carrer Josep Villalonga, núm. 47, segon pis, del barri del

Terreno, a la casa coneguda amb el nom de Can Angel Moreno. Al soterrani de l'immoble hi instal·là la redacció de la revista *Papeles de Son Armadans*. (C/ Josep Villalonga, 47).

Hem seleccionat un fragment de la presentació de la revista *Papeles de Son Armadans*, titulada *Algunas inevitables palabras (Con motivo del nacimiento de la revista)*, l'abril de l'any 1956. Situam el text a la casa nova de finals del 56, encara que el mes d'abril encara vivia a l'antic carrer del Bosc, núm. 1, via actualment dedicada a l'escriptor.

El invierno no fue bueno en Mallorca y la flor del almendro –la tierna y rosada flor de los almendros- ardió, hay quien dice que de contrariado amor, bajo la nieve. El director de la revista que nace, que en Gredos escribiera en mangas de camisa, no acierta, en la dorada, en la cautelosa Mallorca, a hacerlo con la bufanda puesta. Pero el Mediterráneo, que no es el mar donde los males cien años duren, volvió, una mañana cualquiera –ésta, por ejemplo- por sus fueros y nos pintó la isla, otra vez, con la saludable y antigua, con la sapiente y diáfana color de la hermosura. El director de la revista que nace, en cuanto oyó pregonar el día a su jilguero, se asomó a la terraza y adivinó, aún con el sol muy bajo, que el momento del parto de sus papeles se presentaba: silencioso y luminoso, inexorable, fatal e incluso emocionante, como las mejores novias afirman que nacen los minutos más trascendentales, aquellos que más honda huella dejan en la memoria, en el entendimiento y en la voluntad.

Desde su terraza, el director de la revista que nace puede ver, irguiéndose sobre su bosque de pinos, la silueta airosa y bien medida del manso castillo de Bellver, el guerrero que jamás guerreó, en cuyos muros pinta sus más claros sienas el sol de la mañana. Los pinos de Bellver, verdes, albiverdes, verdinegros y azules ignoran –benditos sean los pinos de Bellver- el acre olor de la pólvora, aunque conozcan –¡detente, Satanás!- el amargo y azufrado aroma que envolviera al Castellano Malo y a su consejera áulica Na Joana, sa Bruixa, demoníacos y malévolos espíritus a quienes ahuyentó la espada virtuosa del Caballero de las Tres Cruces Negras, rendido paladín. ¡Qué bella leyenda!

El director de la revista que nace, mientras desayuna, se imagina cronista de estos panoramas tiernos, viajero a lo que salte por estas trochas que casi no lo son. Afortunado vagabundo coleccionista de paisajes amables, de historias amables, de horizontes amables.

5. Villa Schembri: Llorenç Villalonga

Llorenç Villalonga (Palma, 1897-1980) és considerat un dels principals novel·listes de la literatura catalana. Va ser articulista de premsa, prosista i autor teatral, desafiant les convencions del gènere i creant una obra sòlida i unitària, amb constants interrelacions de personatges, ambients i correspondències entre ficció i realitat. La seva obra inaugura la novel·la moderna en llengua catalana, emmirallada en referents europeus que li

permeten superar el costumisme imperant. Ressonen en la seva escriptura Marcel Proust, Valle Inclán i els clàssics del pensament il·lustrat.

Estudià medicina i s'especialitzà en Psiquiatria a Barcelona. L'any 1931 es publicà la seva primera novel·la, *Mort de Dama*. Donen vida a la novel·la diversos personatges, arquetípics de la societat mallorquina dels anys vint. El món cosmopolita de la ciutat turística i moderna, contrapunt del centre antic, es concreta en els ambients del Terreno i de Gènova:

A l'altre cap de la ciutat, als afores, pel Terreno, per Gènova, es belluga un món colonial, compost de pintors, turistes i senyores que fumen. Són gents estranyes, que es banyen a l'hivern i viuen d'esquena a la religió. Fabriquen cocktails endiablats. Donen balls i tes. El barri antic fingeix ignorar-ho. Sense valor ni desigs per a declarar-los batalla, opta per declarar-los inexistents. (...) Alguna senyoreta indígena, en els tes quasi litúrgics del casino, demana ja cocktails de ginebra i vermut. Dues d'elles, al carnaval, s'atreveixen a encendre una cigarreta. L'aire està carregat de presagis... Però el barri antic no se n'adona. A les platges estava privat que els homes passassin a la part de les senyores. Les americanes escamotegen aquesta llei passant elles a la part dels homes. Tal volta alguna mallorquina exaltada les imita. El barri antic no se n'adona.

Llorenç Villalonga, *Mort de Dama*,

6. Plaça Gomila: Josep L. Pons i Gallarza: *Lo fogó dels jueus*

Josep Lluís Pons i Gallarza (Barcelona, 1823 - Sóller, 1894), de pares mallorquins; passà la seva joventut a Barcelona i l'any 1861 fixà la seva residència a Palma, on exercí de catedràtic d'història i geografia de l'Institut Balear. Fou nomenat mestre en Gai Saber l'any 1867.

Poeta romàntic. Estudià filosofia i dret a Barcelona i exercí algun temps com a advocat. Començà a fer classes de retòrica i poètica a la Universitat. El 1861 demanà el trasllat a Mallorca com a catedràtic d'història i geografia de l'Institut Balear. Va ser fundador de l'Ateneu Balear, des d'on propagarà els ideals del catalanisme cultural i polític. També contribuí en gran mesura a l'aparició de revistes com "Museo Balear" i "Revista Balear". Considerat un dels poetes romàntics més importants en català i solleric d'adopció.

El poema "Lo fogó dels jueus" forma part del llibre titulat Poesies (1879), i es fa ressò, amb un viu dramatisme, de les cruentes execucions dels actes de fe de la Inquisició; en concret, podem dir que Pons i Gallarza descriu la foguera en què foren cremats l'any 1691 els criptojudaitzants detinguts tres anys abans quan el vaixell que els havia de treure de Mallorca no pogué sortir del port de Palma; aquestes fogueres es trobaven al bosc de Bellver, molt a prop de l'actual plaça Gomila.

Lo fogó dels jueus

Sota el castell de Bellver
una nit que no fa lluna,
molta gent s'és aplegada,
molta casa roman buida.

Una fossa n'han oberta,
amb feixos de branques l'umplen,
alcen pilons amb cadenes,
i els festers encesos fumen.

Dels soldats que s'arreglaren
lluents les espases belluguen:
bé gemeguen los damnats,
bé els flastomen i els insulten.

Amb veu tremolosa els frares
a bé morir los ajuden,
sos hàbits negres i blancs
la glòria i l'infern figuren.

Al qui llegeix la sentència
la llengua al coll se li nua:
i obrir no gosa los llavis
lo jutge qui l'executa.

Foll i assedegat d'enuig
lo poble a l'entorn bramula,
quan ja els passos dels jueus
per sobre la llenya cruixen.

Uns per pregar s'agenollen,
altres ambdoses mans junten;
tots alcen los ulls al Cel
i lo Cel més s'ennigula.

Fan la senyal; ix l'espina;
pren lo foc; la seca fulla
s'encén; los troncs espeteguen
i la flama en l'aire munta.

Cares com Rebeca hermoses
lo negre fum les espurna,
rosses cabelleres d'or
lo flam cargola i abrusa.

Testes de vells, blanques barbes,
espatlles de dones nues,
mans de joves que revinglen
per les ones de foc suren.

Braços d'infants fets carbó
del pit matern se desjunten...
I l'ardenta flamarada,
com més sang, reprèn més fúria.

Avui la fossa és freda i ben colgada;
l'aubó florit hi naix la primavera,
i el pare al fill mostrant-la de passada:
— Aquí, diu, lo Fogó dels jueus era.
Lo record dels mesquin que aquí moriren
ni sols en pau per caritat reposa,
i llurs ossos que els segles espoltriren
no tenen nom, ni monument, ni llosa.

No us requi, no, Cristians, dar per fermança,
quan per aquí passeu, llàgrimes tendres,
perquè algun jorn lo buf de la venjança
no us rebati pel front aqueixes cendres.

Josep Lluís Pons i Gallarza, *Poesies*, 1879

7. Plaça Gomila: el Pare Garau (Girona, 1640 - Barcelona, 1701)

Jesuïta, teòleg i escriptor. Catedràtic de Teologia del col·legi jesuïta de Barcelona, i rector també dels col·legis d'[Urgell](#), [Mallorca](#) i [Saragossa](#). Col·laborà amb la "Inquisició" i fou Censor i Qualificador del [Sant Ofici](#).

La seva producció literària va gaudir de cert prestigi a la època, raó per la qual, a Mallorca, se li va encomanar un llibre sobre els [actes de fe](#) que tingueren lloc l'any 1691, en els quals 37 [xuetes](#) foren ajusticiats i als quals hi havia participat com qualificador del [Sant Ofici](#).

Aquest llibre, *La Fee Triunfante*, va tenir una gran importància en la perpetuació de la qüestió xueta, i alguns autors li atribueixen la responsabilitat exclusiva. Curiosament de *La Fee Triunfante* encara s'han arribat a fer quatre edicions: l'any 1691, i les altres en 1755, 1931 y 1984. Baltasar Porcel al seu llibre *Els Xuetes* (1969) escriu: "Actes de fe de l'any 1691: D'aquests esdeveniments, en resta un dels llibres més impressionants del nostre món cultural: *La Fe Triunfante en Quatro Autos*, composta de cent vint-i-tres pàgines. I el canonge Tarongí, el gran apòstol dels xuetes, va deixar el seu judici contundent en el seu abrandat i punyent llibre *Algo sobre el estado religioso y social de la Isla de Mallorca*, publicat el 1877: "De doscents anys ençà, el llibre *La Fe Triunfante* ha estat la causa principal de les preocupacions d'uns mallorquins contra els altres."

El text narra els quatre actes de fe els dies 7 de març, 1 de maig, 6 de maig i 2 de juliol de 1691. Hi foren encausats 88 reus, per la seva obstinació en el credo del judaisme.

Escollim un extracte que dóna notícia de l'elecció de l'indret al Terreno i de la tendenciositat de la narració, concebuda com a una eina propagandística destinada a mostrar el càstig dels rebels i l'exemplaritat en els casos de redempció sacramental d'altres reus.

Mandó levantar un brasero de ochenta pies en cuadro y ocho en alto, y disponer en él, a buena proporción veinte y cinco palos con sus tablas para asiento de los que habían de morir a garrote, y prevenir leña necesaria para tan gran hoguera. Eligió para esto un campo yermo, que se encancha espacioso entre Lazareto, está sobre la orilla del Mar y las faldas del collado que llaman del Castillo de Bellver; así por la capacidad del puesto, como por la distancia de la ciudad, para que no se sintiera la pesadumbre del humo. Aunque otros glosaban había sido oculta Providencia Divina, que suavemente disponía para su desengaño a los Reos, que murieran casi en el propio lugar que habían escogido para el embarco en la fuga; y supieran los venideros, o los que queden, que sabe Dios hacer braseros en que arda, donde buscó la perfidia su escape en que navegara para obstinarse proterva.

La Fee Triunfante

8. La Quarentena (Passeig Marítim-El Terreno): Emili Oliver: *Les dues grandeses*

Emili Oliver fou periodista, col·laborador de La Almudaina, i escriví poemes de tema ciutadà; era cosí de Miquel dels Sants Oliver. A la composició "Les dues grandeses", de principi de segle XX, reflecteix la diversitat de dues barriades de Palma. Com diu Lluís Fàbregues, «a l'amfiteatre de la nostra badia hi ha dues belles 'loggias'. Una, la popular, està respatlada pel puig de Randa, i l'altra més senyorial, pel castell de Bellver. Abans foren dos suburbis. Ara, pel desenvolupament que ha pres la ciutat, absorbí aquesta amb sos tentacles ambdós paratges».

Les dues grandeses

Yo soy Alejandro el Rey...!
Yo, Diógenes el can...!

= Bon dia tenga, El Terreno...!
- Estiga bo Es Molinar...!
Tan dematiner com sempre?
= Jo no'm puc aixecar tard.
- Com vas en cos de camia?
= Com dus aquest coll tan alt?
- Jo'l duc perquè així és sa moda.
= Jo vaig en comoditat

-Ves alerta no et costipis,
= Jo no; tu t'aufegaràs
- No tens por an es reumatisme?
= Jo visc ben fort i ben sa;
ves alerta a aplegar es tifus,
perquè tens un mal veïnat.
- Jo estic amunt.
=Jo a ses costes
les trob males de pujar.
- Jo faig qualche davallada
=I jo vaig sempre a peu pla.
- Jo tenc tramvia
= Jo cotxos.
- Jo tenc bosc.
=Jo tenc la mar.
Tenc sa vista més alegre.
- Jo veig l'horitzó més gran.
= Jo tenc landós i automòbils
- Jo els ormetjos de pescar.
= Jo tenc xalets i torretes.
- Jo molins de moldre blat.
= Jo tenc gardènies i roses.
- Jo tenc horta i figueral.
= Jo tenc gas. – Jo tenc petroli.
i sa lluna, quan ne fa;
i si això no va de verbes
prest tendré electricidat.
= Jo tenc piano i bandúrries,
i qualche vetlada cant.
- Jo cant també amb sa guitarra
i uns orgues que sé tocar.
= Tenc canóes i balandres
que corren amb bon velam
- Les desafii, si tant corren,
amb sos llaüts de pescar.
= Menj carn fresca cada dia.
- Jo menj es peix que he agafat.
= Jo bec Xampagne i Chartreuse
- Jo vi negre, que no és car.
= Te convid a fer una vega
si vens a Ca's Català.
- Si vols tastar sa caldera
d'es d'ara estàs convidat.
= No me vull embrutar d'alga.
- Si és s'abono d'es teus camps!
= Ses meves fies, de seda
duen vestits elegants
i duen sempre sombreros
que'm costen un ui cad'any.
- I ses meves, al contrari,
m'ajuden a guanyar es pa
i es seu vestit no és de seda

ni duen res an es cap.

I solsament es diumenges
se posen se manta o xal
per anar a missa primera,
no com ses teues, tan tard,
que hi van sols perquè els-e mirin
i a veure s' enamorat.

= Adéu, que tenc moltes feines
perque anit donaré un ball.

- I jo me'n vaig prest a jeure
I demà aniré a pescar.

A Porto Pí mil memòries.

Recaldos a S'Hort d'es Ca.

- En fer Ponents, una lletra.

=Ja escriuràs en fer Llevants

- Qué és d'orgullós El Terreno...!

=Qué és de ximple Es Molinar...!

Font: Fábregas y Cuxart, L. : *Ca-nostra (50 años de vida palmesana)*, I, 161-163

9. Finca el Terreno: Natzaret (C/ Joan Miró, 101) Arxiduc Lluís Salvador: el Terreno (*Die Balearen*)

La figura de s' Arxiduc, como se'l coneixia a Mallorca, oscil·la entre la realitat i el mite, la història i la llegenda. Les seves excentricitats i relacions, transmeses oralment, han contribuït a crear una imatge fantàstica del personatge real. Destacà per les seves qualitats intel·lectuals. Li interessaven especialment les ciències naturals i gràcies a la seva posició benestant, va poder dedicar tota la seva energia i passió a les finalitats científiques. Tenia també facilitat pels idiomes i per la pintura i el dibuix, il·lustrant ell mateix els seus treballs científics i literaris.

L'estiu de 1867 visità per primera vegada Eivissa, Formentera i Mallorca. Se sentí especialment atret per Mallorca, on passà llargues temporades a partir del 1872. Hi arribà amb 24 anys i s'hi quedà quatre dècades. Va fer de Mallorca la seva segona pàtria, fins que l'esclat de la I Guerra Mundial el va obligar a partir. *Les Balears descrites per la paraula i la imatge* és la seva gran obra, recollida en nou volums. És un estudi minuciós de les illes: paisatge, gents, economia i tradicions, fruit de l'interès de l'Arxiduc per conèixer (i donar a conèixer) amb detall el territori que l'acollí.

L'Arxiduc Lluís Salvador al Die Balearen ressenya detalladament el Terreno

La casa més ben situada del Terreno i al mateix temps la més important continua essent la casa de possessió del mateix nom, propietat de Rubert, de la qual hem parlat més amunt. És quasi el final del grup de cases i amb l'hort que li pertany ocupa tota la punta d'una avançada de terra dins la mar. Pareix que s'ha esmerçat una cura especial per tancar aquest joliu angle; hom creu trobar-se en un domicili turc. Davant la casa hi ha una volta que serveix d'entrada, per on s'entra a un pati clos, del qual dos portals condueixen a l'interior que no es veu. La casa és quadrada, coronada per torretes al mig i amb un exterior senzill. L'hort, que sobre el talús arriba fins a vorera de mar, està curiosament dividit en nombrosos bancals mitjançant terrasses, que actualment en sa major part estan sembrades de verdures. Ben al costats de la casa hi ha un petit jardí de flors amb parterres de xiprers esmotxats i al mig una terrassa sostinguda per columnes cilíndriques. A més, es veuen petites divisions envoltades de parets d'heura, a les quals dos arcs condueixen des del jardinet. A la paret del jardí s'uneixen algunes altres cases, que s'ajunten una amb l'altra en direcció a la cala. Molt bella és la vista sobre el cap Blanc des d'una taula de pedra situada tot d'una al principi, quan giram les nostres passes cap a la dreta, mentre que un poc més avall, al costat de pintorescs pins, es troba una terrassa, formada per quatre i sis columnes octogonals antigues amb capitells gòtics. La segueixen marges curosament tancats, amb caminois entremig que puguen suaument, i al racó una taula aïllada al costat de pebrers, des d'on hom gaudeix d'una vista panoràmica del mar. Una reixa, davant de l'entrada principal de la casa, condueix a una terrassa octogonal amb quatre bancs, des d'on es contempla una de les vistes més esplèndides de Palma i de la badia. Al costat baixa una mena de semicercle tallat a la roca, a la banda de la qual s'enfilen magnífiques heures. El centre amb els parterres emparedats forma una mena d'estrella de mar. Un pontet duu a una terrassa en forma de talaia construïda damunt d'un bloc de roca, des d'on es domina amb la vista tota aquesta part baixa. Des d'allà un viarany amb un portalet al mur en l'envolta condueix a vorera de mar. A la part baixa del jardí, amagada sota cercells d'heura, hi ha una cova artificial amb doble obertura. Un poc més enllà hi ha una aixeta per regar amb l'aigua d'un dipòsit situat més amunt. A l'altra banda, aparellat amb la cova, hi ha un petit banc en la roca. Al final hi ha una altra terrasseta rodona, que serveix al mateix temps de colomer i surt a una conillera. Per damunt aquest jardí hi ha una terrassa amb molts de bancs, des d'on s'arriba a una plataforma, des de la qual hom domina tot l'entorn i els jardins propers.

Font: Habsburgo-Lorena: 1981, p. 284-285

10. El Corb Marí-Can Barbarà: Maria Antònia Salvà: Complanta per n'Emilia Sureda (Palma, 1869 - Lluçmajor, 1958)

Poetessa i traductora. Féu llargues estades a la possessió familiar de l'Allapassa, a la marina de Lluçmajor. Costa i Llobera fou qui l'encoratjà a publicar quan començava a escriure poesia, finalment aplegà la seva obra en un volum el 1910 amb el títol de *Poesies*. Fou arran de la coneixença de Miquel Ferrà en 1904 que Salvà trencà el seu aïllament i es relacionà amb Carner i Guerau de Liost, entre d'altres escriptors. El 1926 publicà *Espigues en flor*, edició ampliada del volum de 1910, el seguiren altres reculls: *El retorn* (1934), *Llepolies i joguines* (1946) *Cel d'horabaixa i Lluçmajor de pagès* que juntament amb les memòries *Entre el record i l'enyorança*, seran publicats com a obres completes. El seu *Viatge a Orient*, inèdit fins al 1998, és el primer llibre de viatges escrit per una autora catalana. La seva tasca de traductora és ben remarcable, primer *Mireia* (1913) de Frederic Mistral, seguida de les *Geòrgiques cristianes* (1918) de Francis Jammes i *Els promesos*

de Manzoni, entre d'altres. La poesia de Salvà és condicionada pel desig de seguir una tradició culta -Verdaguer, Costa- i alhora una de popular -els glosadors mallorquins, i té com a temes principals la vida quotidiana i el paisatge, sense deixar de banda la religió.

Maria Antònia Salvà fou molt amiga de la també poetessa Emília Sureda (1865-1904): “La vaig conèixer a la tertúlia de Ca’n Mas del Pla del Rei, una vetlada en què hi fórem invitades totes dues per recitar-hi versos, i restàrem amigues [...] En esser a Ciutat ens vèiem molt [...].” Deixem que sigui Maria Antònia que ens conti, en un text en prosa i en un poema la sensació de dol que li produí la mort de l’amiga:

Avui, per primera vegada després de la teva mort, som anada a fer una volta llarga pel camp. Era l’hora en què el cor se’n va a la posta; aquella hora dolça i quieta que allarga l’ombra dels arbres i fa les enyorances més fondes, les amors més vives, les tristors més intenses [...]” (Llucmajor 18 de novembre de 1904).

“Tu te n’anaves a passar l’estiu a Valldemossa, a la muntanya ombrívola; jo me’n tornava a Llucmajor, a la planura assolellada. El dia abans vaig anar a la caseta d’El Corb Marí, a passar el capvespre amb tu. Dins aquell jardí tan alegre, orejat per l’embatol de mar i que pareix fet aposta per esplaiar-hi el cor, refermàrem la nostra conversa que mai tenia fi [...] Formosa és als meus ulls aquesta ciutat, com ho és un pinar conegut i estimat de tota la vida. Però quan la destrat del llenyater ha esvaïda aquella vorera per on solíem anar sempre [...] ja no el tornam trescar mai més sense enyorança.” (Ciutat, gener de 1905).

Record

D’aquell matí tan plàcid jo n’era l’ombra trista,
quan de la meva cambra sortint, de bon matí,
l’enyorament a l’ànima i als ulls l’allarga-vista,
mirava, a la ribera d’enfront, el Corp Marí.

Desnú el braç esquerre que abraça la badia,
és bell veure a tothora el dret tan enjoiat.
esbarts de belles cases ma vista allà destria:
sols una, d’entre tantes, se’n du mon cor robat.

Com papalló de llum mon esperit hi vola:
fa poc que ens delitàvem dins son florit jardí...
Mai més t’he vista, Emília, i et sent devora mi!

L’anell que tu portaves ara en mon dit llueix,
i aqueixa baula dolça m’estreny i m’aconsola,
Fent-me trobar ta à damunt lo que fineix.

(Son Verí, novembre 1904)

Font: Salvà, M. A. *Espigues en flor*, p.70 / *Entre el record i l’enyorança*, p. 113-121.